

E'TIQODNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISHI

Mutalibjonov Nurillo Isroiljon og'li

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

"Din sotsiopsixologiyasi" yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola e'tiqodning psixologik xususiyatlari va rivojlanishini o'rganishga bag'ishlanadi. Maqolada ushbu sohada faoliyat olib borgan olimlarning izlanishlari haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Shuningdek ushbu olimlar o'z izlanishlarida foydalangan metodikalar haqida ham qisqacha ma'lumot berilgan. Maqola psixologiyada e'tiqod tushunchasi, e'tiqodning shaxs rivojlanishiga ta'sirini bayon e'tadi.*

Kalit so'zlar: *psixologiya, e'tiqod, shaxs, ong, din, jamiyat, diniy e'tiqod, dunyoviy e'tiqod, bilim, qadriyat, dunyoqarash, tajriba*

Аннотация: *Данная статья посвящена изучению психологических особенностей и развития веры. В статье представлена краткая информация об исследованиях ученых, работающих в этой области. Также дается краткое описание методов, используемых этими учеными в своих исследованиях. В статье описывается понятие веры в психологии, влияние веры на развитие личности.*

Ключевые слова: *психология, вера, личность, сознание, религия, общество, религиозная вера, мирская вера, знание, ценность, мировоззрение, опыт*

Abstract: *This article is devoted to the study of the psychological characteristics and development of faith. The article provides brief information about the researches of scientists working in this field. A brief description of the methods used by these scientists in their research is also given. The article describes the concept of faith in psychology, the influence of faith on personality development.*

Keywords: *psychology, belief, personality, consciousness, religion, society, religious belief, secular belief, knowledge, value, worldview, experience*

KIRISH

E'tiqod, bilim va dunyoqarash o'zaro bog'liq bo'lgan elementlar bo'lib, odamlarning atrofdagi dunyoni idrok etish va tushunish usullarini shakllantiradi. Ular nafaqat shaxsiy tajribalar, balki shaxslar va butun jamiyatga chuqur ta'sir ko'rsatadigan institutlardir. Ushbu maqola institutlar sifatida e'tiqod, bilim va dunyoqarash o'rtasidagi dinamik munosabatlarni o'rganadi, ular qanday o'zaro ta'sir ko'rsatishi va shaxslar va kengroq madaniy to'qimalarning rivojlanishiga hissa qo'shishiga yoritadi. Ko'pincha diniy yoki ruhiy e'tiqodlarga asoslangan imon odamlarga maqsad, ma'no va yo'l-yo'riq hissini beradi. U ilohiy va muqaddas tushunchalarni shakllantiradigan vahiyar va diniy matnlarni taklif qiluvchi bilim manbai bo'lib xizmat qiladi. E'tiqodga asoslangan bilim e'tiqod ob'ektivi orqali qabul qilinadi va talqin qilinadi, odamlarning idrokiga ta'sir qiladi va ularning dunyoqarashini xabardor qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ushbu yo'nalish bo'yicha ko'plab olimlar turli tadqiqotlarni amalga oshirishgan. E'tiqodni o'rgangan olimlarning ayrimlari e'tiqodni psixologiya bilan ham bog'laganlar. Ushbu olimlardan biri Psixolog olim K.K.Platonov shunday deb yozadi: "E'tiqodni diniy ong tuzilmasining zaruriy komponenti" hisoblangan tuyg'u deb ta'riflash mumkin. U o'zining ishtirokida yaratilgan fantaziya asosida bilishning va voqelikning illyuziyasini yaratadi" Yani olim diniy va dunyoviy e'tiqodni bitta narsa deb takidlamogda. Dunyoviy e'tiqod deganda shuni nazarda tutish mumkinki fandagi kashfiyotlar, qonunlar, jamiatdagi tartib va axloq qoidalari, tabiat va barcha aksiomalarni aytish mumkin. Bu narsalarda dinga aloqasi yoq, biroq shaxslar tomonidan bu hodisalarga ishonch bor.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

E'tiqod —dunyo qarash, shaxs, jamoa, guruh va jamiyat a'zolarini ma'lum bir g'oya, ta'limot, yoki dinga qat'iy ishonish. Shundan ko'rinib turibdiki e'tiqod turlicha bo'lishi mumkin yani diniy va dunyoviyga ajratishimiz mumkin. Dunyoviy e'tiqod insoniy bilish va amaliyotning umumiy jarayoniga bog'lanar ekan, yoki insonning empirik bilimlariga (bu o'rinda gap e'tiqodning oddiy turmush tarzi nuqtai nazaridan tushuntirilgandagi holati haqida ketayapti), yoki ilmiy bilimlar, gipotezalar va hokoza yoki ijtimoiy taraqqiyotning umumlashgan tajribalariga (bu o'rinda gap kelajakka taalluqli bo'lgan ijtimoiy muammolarni hal etish haqida ketayapti) tayanadi. Barcha holatlarda ham dunyoviy e'tiqod bilimlarga tayanadi, ularga qarshi bormaydi. Psixologik jihatdan qaraganda dunyoviy e'tiqod har doim ham shubhani inkor etavermaydi, hatto ba'zida shubha-yu gumonlar, taxminlarni shart qilib ham qo'yadi. Dunyoviy e'tiqod mana shu taxminlarni tekshirib ko'rishi bilan xarakterlanadi. Shuning uchun dunyoviy e'tiqod ratsional argumentlarga, mantiqiy, nazariy va amaliy isbotlarga tayanadi. Dunyoviy e'tiqod shaxsning ishonchlariga, e'tiqodiga qarshi turmaydi. Har qanday e'tiqod shaxsning ijtimoiy xulq-atvorida amalga oshiriladi. Shunday qilib, nodiniy va diniy e'tiqodlar psixologik jihatdan bir biridan farq qiladi. Diniy e'tiqod diniy ongning muhim belgilaridan biri ilohiyotga ishonishdir. Diniy e'tiqodda g'ayritabiiy kuchlarning mavjudligiga ishonch, inson hayotiga va umuman jamiyatga ilohiy kuchlarning ta'siri borligiga ishonch, g'ayritabiiy kuchlar bilan insonning aloqa qilishiga imkoni borligiga ishonch. O'zbekistonni ko'p qismi Islom dinining manbalariga ko'ra e'tiqod to'rtta masalaga o'z ichiga oladi: ilohiyotga, nubuvvatga, kavniyotga va g'aybiyotga.

Shaxsning e'tiqodi, qadriyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu inson hayotining chuqur shaxsiy va sub'ektiv jihati bo'lib, u shaxsning rivojlanishiga chuqur ta'sir ko'rsatishi mumkin. Diniy e'tiqodlar yoki ruhiy amaliyotlar orqalimi, e'tiqod dunyoni va undagi o'rnini tushunish uchun asos yaratadi. E'tiqodning shaxs rivojlanishiga ta'sir qilishining asosiy usullaridan biri qadriyatlarni shakllantirishdir. Diniy yoki ma'naviy e'tiqodlar ko'pincha odamlar rioya qiladigan axloqiy ko'rsatmalar va tamoyillar to'plamini taqdim etadi. Bu qadriyatlar insonning xulq-atvori, tanlovi va boshqalar bilan munosabatini shakllantirishi mumkin. Misol uchun, rahm-shafqat,

kechirimlilik va halollik kabi e'tiqodga asoslangan ta'limotlar shaxsning axloqiy asosining ajralmas qismi bo'lib, qaror qabul qilish jarayoniga va umumiy xulq-atvoriga ta'sir qilishi mumkin. Bundan tashqari, imon hayotda maqsad va ma'no tuyg'usini uyg'otishi mumkin. Yuqori kuchga yoki ilohiy rejaga ishonish odamlarga yo'l-yo'riq hissini berishi va ularning tanlovlarini boshqarishi mumkin. Ushbu maqsad tuyg'usi kuchli, bardoshli shaxsning rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin, chunki odamlar qiyin paytlarda o'z e'tiqodlarida tasalli va motivatsiya topadilar. E'tiqod va dunyoqarash. E'tiqod insonning e'tiqodi va dunyoqarashini ham shakllantiradi. Diniy yoki ma'naviy ta'limotlar ko'pincha mavjudlik tabiati, hayotning maqsadi va koinotning kelib chiqishi haqidagi asosiy savollarga tushuntirishlar beradi. Bu e'tiqodlar odamlarning o'zini va atrofidagi dunyoni qanday qabul qilishini shakllantirishi mumkin. Misol uchun, barcha mavjudotlarning o'zaro bog'liqligiga ishonadigan kishi boshqalarning farovonligini qadrlaydigan va o'zaro munosabatlarida uyg'unlikka intilib, yanada rahmdil va qamrab oluvchi dunyoqarashni rivojlantirishi mumkin. Imon, shuningdek, ish, oila, munosabatlar va ijtimoiy muammolar kabi hayotning turli jabhalariga bo'lgan munosabatga ta'sir qilishi mumkin. Jumladan, oila va jamiyatning ahamiyati haqidagi diniy ta'limotlar kishilarni hayotida ana shu jihatlarni birinchi o'ringa qo'yishga, ularning sadoqat, hamkorlik va mas'uliyat tuyg'usi kabi shaxsiy fazilatlarini shakllantirishga olib kelishi mumkin. Xuddi shunday, ijtimoiy adolat va tenglik haqidagi e'tiqodga asoslangan ta'limotlar odamlarni faollikka undashi va o'z jamoalarida ijobiy o'zgarishlarni rag'batlantirishi mumkin. O'z-o'zini anglash va shaxsiy o'sish. Imon shaxsning o'ziga xosligini shakllantirish va shaxsiy o'sishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Diniy yoki ma'naviy amaliyotlar ko'pincha odamlarga o'xshash e'tiqod va qadriyatlarni baham ko'radigan boshqalar bilan bog'lanishga imkon beruvchi tegishlilik va jamiyat tuyg'usini ta'minlaydi. Ushbu mansublik tuyg'usi o'z-o'zini ijobiy imidjiga hissa qo'shishi va sog'lom shaxsiyat tuyg'usini rivojlantirishi mumkin. Bundan tashqari, e'tiqodli jamoalar ko'pincha shaxsiy o'sish va rivojlanishga yordam beradigan qo'llab-quvvatlash tizimlari va resurslarini taklif qiladilar. Ko'pgina diniy yoki ma'naviy an'analar, shuningdek, o'z-o'zini aks ettirish, e'tibor va o'z-o'zini yaxshilashga urg'u beradi. Ibodat, meditatsiya va o'z-o'zini tekshirish kabi amaliyotlar odamlarga o'z-o'zini anglash, fazilatlarini rivojlantirish va kamchiliklarini bartaraf etishga yordam beradi. Ushbu amaliyotlar odamlarni shaxsiy o'sishga intilishga undaydi, bu esa sabr-toqat, kamtarlik va chidamlilik kabi ijobiy shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirishga olib keladi. Qabul qilish. Imon shaxsning axloqiy qaror qabul qilish jarayoniga sezilarli ta'sir qiladi. Diniy yoki ma'naviy e'tiqodlar ko'pincha to'g'rini noto'g'ridan ajratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va odamlarga axloqiy tanlov qilishda rahbarlik qiladi. E'tiqod an'analaridagi axloqiy ta'limotlar va amrlar xulq-atvor uchun ko'rsatmalar bo'lib xizmat qiladi va insonda adolat, adolat va hamdardlik tuyg'usini shakllantirishi mumkin. Bundan tashqari, imon odamlarga ma'naviy kuch va ishonch manbai bo'lishi mumkin. Qiyin vaziyatlarga duch kelganda, odamlar o'z qadriyatlariga mos keladigan qarorlar qabul qilish uchun o'z e'tiqodlariga tayanishi mumkin. E'tiqodga bo'lgan bu tayanch ichki xotirjamlik hissini va o'z tanloviga ishonchni ta'minlashi, kuchli va

prinsipial shaxsning rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin. E'tiqod shaxsiyat rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lsa-da, uning ta'siri bilan bog'liq qiyinchiliklar va tanqidlar mavjudligini tan olish kerak. Bunday qiyinchiliklardan biri fikrlash salohiyatidir. Imon qattiq va moslashuvchan bo'lib qolsa, u shaxsiy o'sishga to'sqinlik qilishi va muqobil istiqbollarni o'rganishni cheklashi mumkin. Bu ilm va fan bilan shug'ullanishni istamaslikka olib kelishi mumkin, bu esa ochiq fikrlash va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, e'tiqod ba'zan zararli yoki axloqsiz xatti-harakatlarni oqlash uchun ishlatilishi mumkin. Haddan tashqari holatlarda diniy ekstremizm yoki fundamentalizm shaxs erkinliklarini bostirish, kamsitish yoki hatto zo'ravonlikka olib kelishi mumkin. E'tiqodning ijobiy tomonlarini va uni noto'g'ri talqin qilish yoki noto'g'ri ishlatish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarni farqlash juda muhimdir. E'tiqod va shaxsiy avtonomiya o'rtasidagi muvozanatni topish - bu o'z shaxsiyatini rivojlantirish yo'lida harakat qiladigan shaxslar uchun doimiy jarayon. E'tiqod yo'l-yo'riq va maqsad tuyg'usini berishi mumkin bo'lsa-da, tanqidiy va mustaqil fikrlashni saqlab qolish juda muhimdir. Bu o'z e'tiqodlarini so'roq qilish va tanqidiy tekshirishni, turli nuqtai nazarlarga ochiq bo'lishni va yangi bilim va tajribalar paydo bo'lganda o'z tushunchasini moslashtirishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, e'tiqod shaxsiyat rivojlanishining yagona hal qiluvchi omili emasligini tan olish juda muhimdir. Genetika, tarbiya, madaniy ta'sirlar va shaxsiy tajribalar kabi boshqa omillar ham shaxsning shaxsiyatini shakllantiradi. Shuning uchun shaxs rivojlanishining ko'p qirrali xususiyatini hisobga olish va turli ta'sirlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni tan olish juda muhimdir. Imon shaxsning rivojlanishi jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu shaxsning qadriyatlarini, e'tiqodlarini, dunyoqarashi, o'zini o'zi anglash, axloqiy qarorlar qabul qilish jarayonini shakllantiradi. Imon maqsad tuyg'usini ta'minlaydi, o'xshash odamlar jamoasini taklif qiladi va shaxsiy o'sishni rag'batlantiradi. Biroq, shaxsiy avtonomiya va diniy yoki ma'naviy e'tiqodlar tomonidan taqdim etilgan yo'l-yo'riq o'rtasidagi muvozanatni saqlab, e'tiqodga ochiq fikr bilan yondashish juda muhimdir. E'tiqodning ijobiy tomonlarini tan olgan holda odamlar o'zlarining qadriyatlariga mos keladigan va shaxsiy o'sish va farovonlikka yordam beradigan tarzda o'zlarining shaxsiyatini rivojlantirishlari mumkin.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, inson o'zi yashab turgan davrni, moddiy turmushni aks ettiradi, ijtimoiy-siyosiy muhit ta'siri ostida bilimlarni o'zlashtirib boradi, ijtimoiylashadi, tarixan o'zgaradi. Ontogenezda uning his-tuygulari, xarakteri, qobiliyati, iqtidori, tafakkuri, extiyojlari, e'tiqodlarini, uni faollikka da'vat qiluvchi harakat motivlari, xoxishlari, pozitsiyasi ham asta-sekin o'zgarib boradi. E'tiqodning shaxs rivojlanishiga ta'sir qilishining asosiy usullaridan biri qadriyatlarini shakllantirishdir. Diniy yoki ma'naviy e'tiqodlar va jamiyat qabul qilgan normalar ko'pincha odamlar rioya qiladigan axloqiy ko'rsatmalar va tamoyillar to'plamini taqdim etadi. Bu qadriyatlar insonning xulq-atvori, tanlovi va boshqalar bilan munosabatini shakllantirishi mumkin. Misol uchun, rahm-shafqat, kechirimlilik va halollik kabi e'tiqodga asoslangan ta'limotlar shaxsning axloqiy

asosining ajralmas qismi bo'lib, qaror qabul qilish jarayoniga va umumiy xulq-atvoriga ta'sir qilishi mumkin. Bundan tashqari, imon hayotda maqsad va ma'no tuyg'usini uyg'otishi mumkin. Odam zotining ongilligi uning turli tuman faoliyatida, hatti-harakatlarida namoyon bo'ladi. Inson shaxsi xar xil shakl va mazmunga ega bo'lgan nazariy va amaliy faoliyat jarayonida tarkib topa boradi. Kichik maktab yoshidalik davrida u kattalarning, ya'ni o'qituvchilar va ota-onalarning bevosita ko'rsatmalari bilan, yoki o'zining tasodifiy va impulsive istaklari ta'siri bilan xarakat qilgan bo'lsa, o'smirlik yoshida esa xatti-xarakatlarida suyana boshlaydigan dunyoqarashlarning, ma'naviy e'tiqod, prinsip, qoida, idealarining, baxolash, muloxazalari sistemasining tarkib topishi davridir endilikda uning uchun o'z xatti-xarakatlarining prinsipi, o'zining qarashlari va e'tiqodlari asosiy ahamiyat kasb etadi. E'tiqod va dunyoqarashning tarkib topishi bilan chambarchas bog'langan xolda insonning axloqiy ideallari ham yuzaga kela boshlaydi. Bu ideallar yetarli darajada chuqur, mazmundor, faoldir va bu ideallar o'ziga xos axloqiy etalon bo'lib xizmat qiladi, shaxs esa o'z xatti-xarakatlarini ana shu etalon bilan tenglashtiradi.

REFERENCES:

1. Abdulqodir Abdur Rahim. "E'tiqod durdonalari". 2022
2. Alimov X.M. "Din psixologiyasi." T. "Qaqnus media MCHJ", 2019.
3. Ardashkin I.B. Psixologiya regily: uchebnoe posobie I.B. Adashkin. Tomsk: 2009
4. Arinin E.I Psixologiya religiy: Vladimir: VIGU 2005
5. Platonov K.K. "Din psixologiyasi". 1967.
6. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Aqid ilmi va unga bog'liq masalalar". 2019.
7. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Aqiydatut-tahoviya". 2021
8. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Iymon". 2021
9. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Mukammal saodat yo'li". 2022.
10. Vasilyuk F.E. "Perejivanie i molitva" M: Smisl, 2005
11. Yung K.G. O psixologi vostochnix religiy i filosofiy M : Medium. 2009.
12. Yamanova Zebiniso Rahmatullayevna. "Shaxs psixologiyasi". 2023.